

Шифр «Інтернет сталкінг»

**ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ-
СТАЛКЕРІВ В УМОВАХ КІБЕРРЕАЛЬНОСТІ**

2021

АНОТАЦІЯ

наукової роботи під шифром «Інтернет сталкінг»

Актуальність. Проблема кіберсталкінгу досліджувалась переважно західними науковцями, в Україні тема залишається майже не вивченою як в теоретичному, так і в практичному плані. З цієї причини методи діагностики, профілактики та корекції даного явища залишаються не визначеними. Разом із тим, розповсюдження онлайн-харасменту зростає у всьому світі, що й обумовлює соціальну значущість даного дослідження.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження індивідуально-психологічних особливостей осіб-сталкерів в умовах кіберреальності.

Відповідно до мети дослідження були виокремлені наступні **завдання:** провести теоретичний аналіз літератури стосовно поставленої проблеми; розкрити сутність соціально-психологічного феномену Інтернет сталкінгу; систематизувати існуючі типології та теорії кіберсталкінгу; провести емпіричне дослідження з метою з'ясування індивідуально-психологічних особливостей осіб-сталкерів; встановити подальші перспективи дослідження.

Відповідно до теоретичних положень стосовно визначення психологічних особливостей було обрано наступні **психодіагностичні методики:** «Велика п'ятірка» Р. МакКрає - П. Коста (SPFQ) (в адаптації А.Б. Хромовим, 1999), методика «Емоційна спрямованість» Б.І. Додонова (1978), авторська методика на виявлення схильності до кіберсталкінгу.

Характеристика роботи. У роботі розглянуто відомості з проблеми кіберсталкінгу як форми традиційного сталкінгу через мережу Інтернет. Розширено теоретичні підходи до дослідження дефініції, етіології, структури й особливостей означеного феномену, а також особливостей, характеристик та специфічних поведінкових реакцій осіб-сталкерів.

Ключові слова: кіберсталкінг, особистість, кіберреальність, віртуальність, харасмент, переслідування.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ІНТЕРНЕТ СТАЛКІНГУ	7
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ-СТАЛКЕРІВ В УМОВАХ КІБЕРРЕАЛЬНОСТІ	15
ВИСНОВКИ	21
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	23

ВСТУП

Актуальність. Сьогодні люство живе в «цифрову» епоху, коли вихід у мережу доступний практично в кожному куточку світу, кожна секунду життя. Окрім пізнавальної, комунікативної та розважальної функцій, Інтернет отримав ще одну специфічну особливість, що стала провідним шляхом до підвищення рівня злочинності, зокрема появи такого явища як кіберсталкінг.

Кіберсталкінг – особлива форма діяльності, яка характеризується переслідуванням або домаганням людини через мережу Інтернет. Поняття онлайн-харасменту відносно нові явища, але злочини вчинені в мережі також підлягають кримінальній відповідальності. Наприклад, у США існують законодавчі нормативні документи, які дозволяють притягнути сталкерів до відповідальності, а в Україні поки що відсутнє чинне законодавство стосовно переслідувань такого типу. Захистити користувачів онлайн стає складним завданням сьогодення, оскільки наявні умови та вимоги існування специфічної реальності, анонімність, численна кількість неправдивої інформації, велика фізична відстань кіберсталкерів від своїх жертв, низький рівень особистості відповідальності відносно власних дій, як наслідок, важливими факторами такої поведінки можуть бути психологічні особливості та моральні цінності зловмисника, які досі залишаються до кінця не визначеними. Разом з тим, необхідно систематично досліджувати цей феномен і випадки його прояву, тим самим забезпечуючи методи для підтримки більш ефективної профілактики онлайн-переслідувань та діагностики кіберсталкерів. Отже, наявна соціальна значущість та недостатня розробленість зазначеної проблеми зумовила вибір теми дослідження.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження індивідуально-психологічних особливостей осіб-сталкерів в умовах кіберреальності.

Об'єкт дослідження: інтернет сталкінг як суспільно-психологічне явище. **Предмет дослідження:** індивідуально-психологічні особливості осіб-сталкерів в умовах кіберреальності.

Виходячи з мети, об'єкту, предмету дослідження було сформульовано **концептуальну гіпотезу емпіричного дослідження:** існують певні індивідуально-психологічні особливості у осіб схильних до кіберсталкінгу як специфічної форми поведінки.

Відповідно до мети дослідження були виокремлені наступні **завдання:**

- 1) провести теоретичний аналіз літератури стосовно поставленої проблеми;
- 2) розкрити сутність соціально-психологічного феномену Інтернет сталкінгу;
- 3) систематизувати існуючі типології та теорії кіберсталкінгу;
- 4) провести емпіричне дослідження з метою з'ясування індивідуально-психологічних особливостей осіб-сталкерів;
- 5) встановити подальші перспективи дослідження.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань обрано такі методи дослідження: *теоретичні* – аналіз наукових джерел, узагальнення та систематизація наукових даних; *емпіричні* – опитування, психологічне тестування; *математико-статистичної обробки даних* – кореляційний аналіз (r-Пірсона) в пакеті IBM SPSS Statistics 23.0; *інтерпретаційні* – аналіз, синтез, систематизація отриманих даних, порівняння з результатами інших досліджень.

Відповідно до теоретичних положень стосовно визначення психологічних особливостей було обрано наступні **психодіагностичні методики:** «Велика п'ятірка» Р. МакКрае-П. Коста (5PFQ) (в адаптації А.Б. Хромовим, 1999), методика «Емоційна спрямованість» Б.І. Додонова (1978), авторська методика на виявлення схильності до кіберсталкінгу.

Теоретична значущість роботи полягає у розширенні теоретичних відомостей про феномен Інтернет сталкінгу, систематизації підходів в

питанні етіології та типології кіберсталкінгу, а також, у виявленні індивідуально-психологічних особливостей осіб-сталкерів в умовах кіберреальності.

Практична значущість полягає в тому, що результати дослідження можна використати при розробці ефективних методів виявлення особливостей осіб, які схильні до кіберсталкінгу; у практичній роботі психологів при діагностиці, профілактики та корекції поведінки кіберсталкерів, а також при викладанні дисципліни «Психологія девіантної поведінки». Результати емпіричного дослідження **впроваджено** в освітній процес.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ІНТЕРНЕТ СТАЛКІНГУ

Незважаючи на десятиліття видатних кримінологічних досліджень, ще й досі немає стислого загальноприйнятого визначення традиційного переслідування, що погіршує ситуацію, які стосуються Інтернет переслідувань [4]. Низка вчених (C.D. Marcum, G.E. Higgins & J. Nicholson, 2017) вважає переслідування окремою або уніфікованою формою поведінки [10; 66].

Термін «кіберсталкінг» походить від розуміння традиційного сталкінгу і зазвичай відноситься до переслідування, яке відбувається в Інтернеті, тому в межах даного дослідження під поняттям «кіберсталкінг» варто розуміти особливу форму діяльності, що характеризується переслідуванням або домаганням людини через мережу Інтернет.

Кіберсталкінг зазвичай стосується використання Інтернету, електронної пошти або інших гаджетів для залякування або переслідування однієї чи більше жертв [15; 16]. Прийнято вважати, що онлайн-переслідування може змінюватися від небезпечних електронних повідомлень до потенційно смертельної зустрічі між зловмисником та жертвою [8].

Для світової громади феномен кіберсталкінгу набув широкого розголосу та цікавості. Науково-дослідний інститут даних і суспільства спільно з Центром інноваційних досліджень громадської охорони здоров'я опублікували результати проведеного в 2016 році загальнонаціонального репрезентативного дослідження за участю 3002 осіб у віці 15 років і старше, було встановлено наступне: 8% американських користувачів Інтернету піддалися кіберпереслідуванням до такої міри, що вони відчують себе в небезпеці або бояться [14].

Інформації щодо розповсюдженості онлайн-переслідувань на широтах СНГ небагато, тому що у законодавстві відсутні будь-які згадки щодо цього феномену, відтак прослідкувати частоту випадків дуже складно.

Серед типологій кіберпереслідувань однією з популярних вважається типологія L. McFarlane та P. Восіj (2005), які провели одне з найбільш вичерпних досліджень з питання онлайн-переслідувань, в результаті яких з'явилися чотири типи кіберсталкерів [11]. За думку вчених, до них відносяться мстивий кіберсталкер, стриманий кіберсталкер, інтимний кіберсталкер та колективний кіберсталкер.

Мстивий кіберсталкер – один з особливо зловмисних типів. Було встановлено, що злочинці цієї групи погрожували жертвам і переслідували їх набагато частіше, ніж представники трьох інших груп. Означена група більш схильна застосовувати агресивну тактику, спрямовану на те, щоб постійно турбувати жертв спамом і крадіжкою особистих даних. Мстиві кіберсталкери були єдиною групою з чотирьох, які цілеспрямовано використовували троянський вірус для доступу до комп'ютера жертви і навмисного зараження комп'ютера вірусами. Комп'ютерні навички та вміння мстивих кіберсталкерів часто знаходяться на середньому та високому рівнях, і є деякі ознаки наявності психічних захворювань, які проявлялись у дивному, тривожному контенті, який часто передавався жертвам [25].

При варіанті стриманого кіберсталкінгу, людина обирає жертв в спокійному та врівноваженому стані. Головна мета переслідувань полягає в тому, щоб викликати постійний стрес в житті жертви через різні види загрозливої поведінки, наприклад, погрозами розправи [25].

Інтимний кіберсталкер має за мету встановлення зв'язку з імовірною жертвою, мотивація більшою мірою була заснована на захопленні, і одержимості. Представники даної групи були колись особисто пов'язані з жертвою або просто захоплені особою [25].

Колективні кіберсталкери, як випливає з назви, складаються з двох або більше осіб, які переслідують одну жертву. Рівень володіння комп'ютером в

цій групі був виключно високим у порівнянні з іншими представниками трьох типів кіберпереслідувачів [25].

P.B. Lowry та J. Zhang з колегами виділили типи кіберсталкерів за критерієм поведінкових стратегій. На основі цього було виявлено три види з власними підтипами поведінкових зразків (таємний кіберсталкінг, непрямий кіберсталкінг та прямий кіберсталкінг) [25].

Перша модель поведінки – таємний кіберсталкінг. Підтипом у цієї моделі є моніторинг/ стеження за оновленнями/ відстеження без згоди. Відсутня пряма комунікація (повідомлення, онлайн-коментарі, зворотній зв'язок) між кіберсталкером і жертвою. Переслідувач відстежує інформацію про жертву таємно, без її відома (жертва часто не знає, що є жертвою). Інтернет сталкер обробляє інформацію конфіденційно, і, зазвичай, не завдає жодної непрямой або прямої шкоди [25].

Другою моделлю є непрямий кіберсталкінг. До нього відносять декілька підтипів: умисне пошкодження даних або обладнання/ пошкодження майна жертви; крадіжка персональних даних/ створення фейкових профілів під ім'ям жертви/ виготовлення фальшивих документів; помилкові звинувачення/ фейкові фотографії/ розповсюдження чуток. Немає прямого зв'язку між кіберсталкером і жертвою. Кіберсталкер обробляє або публікує особисті дані потерпілого, частіше за все, таким чином, щоб потерпілий не знав про інцидент. Як правило, поведінка не завдає миттєвої шкоди, але довгострокова травма та усвідомлення віктимізації цілком ймовірні [25].

Остання модель – непрямий кіберсталкінг. Характеризується наступними підтипами: фальшиві відносини до експлуатації особи/ експлуатація неповнолітніх; небажані непристойні повідомлення/ порнографія/ сексуальні домагання; загрози/ залякування людини; прямий кібербулінг: образи/ цькування/ груба/ агресивна поведінка. Існує прямий зв'язок (миттєве повідомлення, електронні листи, коментарі в Інтернеті, відгуки) між кіберсталкером і жертвою. Потерпілий усвідомлює взаємодію зі

зловмисником. Поведінка кіберзлочинця завдає шкоду фінансовій, кар'єрній, фізичній, психологічній чи емоційній сфері потерпілого [25].

Мотивацію онлайн-переслідувачів можна поділити на 4 основні групи:

1) мотивація до задоволення своєї психологічної потреби, бажання або тяги до іншої людини (наприклад, нав'язлива зацікавленість до когось, бажання висміювати когось, дражнити когось задарма);

2) мотивація вселити страх жертві або встановити над нею контроль;

3) мотивація, яка стосується бажання помститися або покарати жертву (зазвичай в результаті негативних емоцій по відношенню до жертви, таких як гнів або ревності);

4) мотивація до встановлення стосунків з жертвою (включаючи сексуальні відносини) [25]. Вчені зазначають, що кіберсталкери можуть мати одночасно декілька мотивів, що визначають й керують поведінкою.

Психологічне пояснення кіберсталкінгу полягає в тому, що кіберсталкери здійснюють злочини маючи психічні відхилення [4]. Деякі дослідження вказують на те, що переслідування не є результатом психічного розладу, а скоріше розладом поведінки, таким чином кіберсталкери схильні бути емоційно віддаленими одинаками [15], які просто хочуть шукати уваги і товариства в іншим [8]. Проблема полягає в тому, що ці люди часто стають одержимими й захоплюються жертвами, які не відповідають взаємністю на почуття і, відтак, уявлення про них деформується, що й детермінує специфічний тип переслідування [8].

Розвиваючи *емоційну теорію переслідування*, В. Spitzberg вказував на два типи негативних емоції (сором і гнів) у поясненні емоційного механізму кіберсталкінгу [19]. Гнів може бути каталізатором, який спонукає людину до кіберсталкінгу в якості помсти. Через те, що більшість онлайн-переслідувань порушують соціальні норми, кіберсталкер може відчувати сором як до, так і після Інтернет переслідування, а також, можливо, із-за високого рівня гніву.

Теорія нейтралізації, що зародилася в кримінологічних дослідженнях, широко використовується пояснюючи злочинну поведінку. Одне з основних

припущень теорії полягає в тому, що люди, які займаються протиправною поведінкою, також вірять в нормі і цінності суспільства [18]. У дослідженнях зазначалось, що існує різниця між «неправильними діями» і «незаконними, але не аморальними»: перший спровокує у правопорушників значно більше провини, ніж другий. Тому люди без соціальних відхилень відчують себе винними і ганебними, коли усвідомлюють, що їх власна поведінка не відповідає встановленим моральним нормам, що, в свою чергу, не дозволяє їм здійснювати незаконні і неналежні дії. Однак, перш ніж почати вести себе як злочинець, правопорушники схильні суб'єктивно виправдовувати таку поведінку, а деякі методи нейтралізації допомагають їм, щоб виправдати свою злочинну поведінку як належну [22].

Приклади методів нейтралізації, використовуваних правопорушниками для виправдання своєї поведінки, включають наступне: заперечення відповідальності, заперечення нанесення тілесних ушкоджень, заперечення жертви, засудження засуджених, заклик до більшої лояльності і захист від необхідності [22].

Нейтралізація слугує психосоціальним механізмом подолання психологічних перешкод, а саме: використання різних методів нейтралізації знизить почуття провини та сорому кіберсталкерів і це, в кінцевому рахунку, буде сприяти кіберзлочинам.

В теорії самоконтролю стверджується, що люди з низьким рівнем самоконтролю з більшою ймовірністю можуть скоювати злочини, якщо випаде така можливість [7]. Під самоконтролем розуміють різницю міри схильності людей до спокус, «бар'єр, який знаходиться між дійовою особою і очевидною миттєвою вигодою» [7], використовуючи низькі й високі показники самоконтролю у вигляді «ярликів диференційованої схильності до вчинення злочинів» [2].

Прагнення до ризику, імпульсивність, особливості темпераменту, непередбачливість, егоцентричність та перевага до фізичної активності розглядаються як шість показників, що визначають низький рівень

самоконтролю. Люди з такими рисами матимуть нижчу ступінь самоконтролю і, отже, сильнішу схильність до участі в злочинних діях.

К.А. Fox, A.R. Gover та С. Kaukinen (2009) з колегами вперше застосували теорію самоконтролю в контексті переслідування і припустили, що низький рівень самоконтролю пов'язаний як з поведінкою переслідувачів, так і з віктимізацією, при чому подібний зв'язок був значущим тільки серед жінок [6].

Теорія *соціального навчання* базується на припущенні, що онлайн та офлайн сталкери керуються основними принципами бажання здійснювати владу і контроль над жертвою [15].

Спираючись на погляди Б. Скіннера в ідеях класичного і оперантного обумовлення, S. Barkan (2006) зазначає, що поведінка має тенденцію до повторення при винагороді і, отже, позитивно посилюється [3]. Таким чином, якщо переслідувач вступає в контакт з жертвою і жертва бере участь у спілкуванні, позитивному або негативному, переслідувач може повторити дію.

Отже, хоча й переслідування широко вивчаються у традиційному офлайновому контексті, лише деякі з них являють собою всеоб'ємлючі дослідженнями, з яких випливають різноманітні теорії щодо пояснення та передбачування поведінки переслідувачів у кіберпросторі.

Дослідження психологічних особливостей кіберсталкерів лише починають з'являтися у науковій літературі, що обумовлено власне «новизною» самого поняття «кіберсталкінг» у межах психології науки. Якщо прийняти точку зору вчених, які вважають, що сутність традиційного сталкінгу майже однакова з кіберсталкінгом [1], то психологічні особливості осіб, схильних до переслідування були предметом дослідження J. Meloy (1996) [12]. У своїй роботі найпоширенішою теорією він визнає психодинамічну, головною особливістю якої є наголос на інтенсивній нарцисичній реакції на відмову та втрату у поєднанні з прикордонними захисними механізмами проти сильного почуття приниження, сорому та

суму. Під час нарцисичної люті вони починають знецінювати та карати об'єкт любові для підтримки зв'язку з фантазією [12].

Таким чином переслідувачі не можуть адекватно переробити травматичну втрату об'єкта і, як наслідок, не можуть рухатися далі до створення нових контактів, і тому вони «застрягають» у фантазіях. Спираючись на проблеми прив'язаності, J. Meloy (1998) сформулював приблизну модель, у якій відводить рішучу роль патології прив'язаності у розвитку поведінки переслідування [13]. Деякі свідчення, які пояснюють цю теорію, були взяті з вивчення дитячих історій та життєвих обставин сталкерів, які були безпосередньо до епізодів переслідування. У роботах K. Kienlen (1998) виявилось, що у дитинстві у більшості частини сталкерів спостережувалася значна травма розриву відносин (втрата опікуна тощо) і що багато випадків переслідування починалися одразу після втрати об'єкта [9]. Проте, не дивлячись на значні зусилля дослідників, існуючий масив доказів недостатній для надання точних особистісних якостей осіб, які мають схильність до сталкінгу та прогнозування випадків переслідувань [24].

Найбільш масштабними результатами з означеної проблематики можна вважати дослідження традиційних сталкерів P.E. Mullen з колегами (1999), у якому взяли участь 145 досліджуваних, що дало змогу виділити психологічні особливості різних типів сталкерів. Більшість зневажених сталкерів (зазвичай переслідують колишніх партнерів та знайомих) мають недоліки особистості та неадекватну самооцінку, які у подальшому проявляються у нездатності усвідомити та пережити розрив відносин. Сталкери, які шукають близьких відносин нерідко страждають на психічні розлади з синдромом еротоманії, на початку переслідувань характеризуються відособленістю та високим рівнем фантазування, що нерідко підкріплює ідеалізацію образу жертви. Неспроможні шанувальники часто мають маячні ідеї щодо доленосного призначення жертви, спостерігається розумова обмеженість. Злопам'ятливі сталкери добре розуміють свій негативний вплив на жертву. Їх поведінка підкріплюється задоволення від почуттів контролю та влади. Нерідко

злопам'ятливі сталкери вважають себе за жертву, таким чином виправдовують свої дії боротьбою за справедливість. Більша частина цього типу сталкерів мають розлади за паранояльним типом [21].

На сучасному етапі теоретичних досліджень особливостей кіберсталкерів у психології робота Ch. Stiff (2018) допомагає зрозуміти яку роль Темна тріада відіграє у моніторингу в мережі Facebook [20].

Згідно з результатами цього дослідження, можна припустити, що маківалізм пов'язаний з діями поширення чуток та особистих даних у мережі [20]. У психопатів поведінка стеження на Facebook виявилась пов'язаною зі зменшенням невизначеності щодо певного користувача. Збирання особистої інформації іншої людини без її відома для осіб з психопатією може мати також і розважальний характер. Люди, які мають високі рівень психопатії зазвичай насолоджуються відчуттям сили та контролю над кимось [23]. Нарцизм не виявив ніякого зв'язку з кіберсталкінгом. Це підтверджує думку про те, що нарциси прагнуть уваги інших до себе [20].

Отже, виходячи з теоретичного аналізу, варто припустити, що психологічні особливості кіберсталкерів можуть бути схожі з традиційними переслідувачами. Таким чином, кіберсталкери схильні до дій, які детерміновані потягом до влади та контролю, високий рівень тривожності та неадекватну самооцінку. Мають середній або вище показники IQ, розвинуті навички роботи з комп'ютером [25].

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ-СТАЛКЕРІВ В УМОВАХ КІБЕРРЕАЛЬНОСТІ

На основі вивчених літературних джерел можемо говорити про те, що на прояв кіберсталкінгу впливає багато чинників, зокрема й особистісних, нами було визначено, що найбільшого впливу мають особистісні властивості осіб схильних до кіберсталкінгу. Були зроблені припущення стосовно того, що досліджувані, які схильні до кіберсталкінгу мають високі показники за шкалами нейротизму, романтичною та пугністичною емоційними спрямованостями, низькі показники за шкалами доброзичливості та екстраверсії.

Завдання емпіричного дослідження:

- 1) добір методик із метою перевірки гіпотези;
- 2) якісний і кількісний аналіз отриманих даних емпіричного дослідження;
- 3) обговорення отриманих результатів і висновки за підсумками дослідження;
- 4) визначення подальших перспектив розробки означеної проблематики.

Виходячи з концептуальної гіпотези дослідження, були сформульовані наступні **емпіричні гіпотези:**

- 1) скоріш за все рівень екстраверсії у осіб-кібресталкерів, в порівнянні зі звичайними користувачами мережі Інтернет, будуть виявляти статистично значущі розбіжності;
- 2) ймовірно для осіб-кіберсталкерів характерними будуть романтичні емоції порівняно зі звичайними користувачами Інтернет;

3) скоріш за все рівень нейротизму у осіб-кіберсталкерів, в порівнянні зі звичайними користувачами Інтернет, будуть виявляти статистично значущі розбіжності;

4) ймовірно для осіб-кіберсталкерів характерними будуть пугністичні емоції порівняно зі звичайними користувачами Інтернет.

Вибірка досліджуваних. Для проведення пілотажного дослідження було залучено групу із 70 осіб (31 чоловік та 39 жінок), віком від 15 до 45 років.

Під час дослідження були використані такі психодіагностичні методи дослідження: «Велика п'ятірка» Р. МакКрає – П. Коста (5PFQ) (в адаптації А.Б. Хромова, 1999), «Емоційна спрямованість» Б.І. Додонова (1978), авторська анкета на виявлення особливостей прояву та схильності до кіберсталкінгу, а саме: визначення залежності від соціальних мереж; моніторинг сторінок певних користувачів; пошук, збереження та поширення особистої інформації певних користувачів; залякування, переслідування або шантажування певних користувачів.

Математико-статистична обробка даних здійснювалась за допомогою коефіцієнта кореляції r-Пірсона в пакеті IBM SPSS Statistics 23.0.

Проаналізовані результати за авторською анкетною дали змогу встановити, що 39% досліджуваних мають схильність до кіберсталкінгу, при цьому їхню діяльність можна віднести до таємного кіберсталкінгу, тоді як 61% – звичайні користувачі Інтернету.

Наступним кроком було дослідження існування специфічних особистісних рис, притаманних групам «кіберсталкерів» та «звичайних користувачів». Як видно з таблиці 2.1, було встановлено значущі розбіжності між означеними групами за параметром нейротизм, а саме: у групі кіберсталкерів даний показник статистично вищий ($U=0,004$, $p\leq 0,05$). Не було встановлено значущих відмінностей між групами за показником екстраверсія (0,231), доброзичливість (0,933), сумлінність (0,104) та відкритість новому досвіду (0,456).

Наявність високого рівня нейротизму у кіберсталкерів може свідчити про таке: особи, схильні до кіберсталкінгу, не здатні контролювати власні емоції та імпульсивні потяги. Поведінка характеризується зниженим відчуттям відповідальності. Скоріше за все, наявні прояви ескапізму, такі люди відчують, що нездатні витримувати життєві труднощі, їхні дії підпорядковані ситуативним чинникам, при цьому почуття тривоги й розгубленості, ймовірно, переважають у разі неприємностей, отже, люди легко піддаються відчаю.

Таблиця 2.1

Розбіжності між досліджуваними за параметром особистісних якостей за методикою 5PFQ

<i>Особистісні властивості</i>	<i>Середні показники досліджуваних</i>		<i>Рівень значущості непараметричного критерія U-Манна-Уїтні</i>
	<i>Кіберсталкери</i>	<i>Звичайні користувачі</i>	
екстраверсія	45,1111	47,9070	0,231
доброзичливість	50,9630	51,1395	0,933
сумлінність	43,5185	47,9767	0,104
нейротизм	58,8519	49,9070	0,004**
відкритість новому досвіду	58,2593	56,8372	0,456

Відсутність розбіжностей за параметром екстраверсії може бути пояснена тим, що кількість досліджуваних інтровертів у вибірці в середньому переважає над екстравертами. Скоріш за все, схильність до кіберсталкінгу в інтровертів проявляється через те, що вони надають перевагу не реальній дій, а абстрактним ідеям, які перетворюються на діяльність онлайн. Схильність до теоретичних видів діяльності може пояснювати накопичення інформації про різних людей, яку інтроверти можуть знайти у мережі. Екстраверти, своєю чергою, характеризуються широким колом знайомих та імпульсивністю. Тоді можна припустити, що низький рівень контролю своїх почуттів іноді негативно впливає на відносини з оточуючими. Ймовірно, під час сварок або після розриву контактів зі знайомими або друзями

екстраверти можуть проявляти інтерес до їхнього життя, який задовольняється спостереженням у соціальних мережах.

Показники за фактором доброзичливості також статистично не відрізняються в обох групах: ймовірно, відособлені люди більш схильні до утримання дистанції під час взаємодії з оточуючими, а тому під час спілкування з людьми вони зазнають труднощів; скоріше за все, така модель поведінки призводить до спостереження за іншими в Інтернеті. Особи, які мають високі показники прив'язаності, можуть проявляти схильність до кіберсталкінгу через те, що для них характерною є потреба бути серед людей. Ймовірно, високий рівень емпатії та відповідальності за інших в деяких випадках може проявлятися у моніторингу соціальних мереж для більшої обізнаності життям близьких та знайомих.

Відсутність значущих розбіжностей за сумлінністю можна пояснити тим, що імпульсивні люди, ймовірно, не відчують межі особистого простору інших, а це підштовхує їх на моніторинг та пошук особистих даних людей в Інтернеті. Через низький самоконтроль таким особам важко досягати мети, отже, вони можуть удаватися до порівняння свого життя з іншими людьми за допомогою соціальних мереж. Високий рівень відповідальності та дотримання моральних принципів у деяких випадках не дає змоги висловлювати зацікавленість до певного користувача у відкритій формі, тому люди, для яких властивим є самоконтроль, можуть мати схильність до таємного стеження у мережі через високий рівень відповідальності та дотримання моральних принципів.

Результати фіксації вираженості відкритості новому досвіду не виявили розбіжностей, скоріше за все, через те, що люди з високими показниками експресивності схильні до вираженої зацікавленості різними сторонами життя, тому така потреба відображається у надмірному інтересі до певних осіб, пошуку та збереження особистої інформації цих користувачів. Практичні особи негативно ставляться до змін у житті та шукають надійність у своєму оточенні. Припускаємо, що за розриву контакту з близькими людям

із високим рівнем практичності складно до цього адаптуватися й вони, ймовірно, припускаються до стеження за колишніми близькими у соціальних мережах.

Наступним кроком було встановлення існування відмінностей за формою емоційної спрямованості серед «кіберсталкерів» та «звичайних користувачів» (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розбіжності між досліджуваними за параметром емоційної спрямованості за методикою Б.І. Додонова

<i>Особистісні властивості</i>	<i>Середні показники досліджуваних</i>		<i>Рівень значущості непараметричного критерія U-Манна-Уїтні</i>
	<i>кіберсталкерів</i>	<i>звичайних користувачів</i>	
альтруїстичні	4,0741	3,5116	0,536
комунікативні	4,6667	3,6512	0,245
глоричні	1,8519	2,6512	0,356
праксичні	4,1481	5,3953	0,140
пугністичні	0,3333	1,7674	0,132
романтичні	4,8889	5,1860	0,750
гностичні	4,0741	5,4419	0,129
естетичні	5,8889	4,8837	0,344
гедоністичні	5,6667	4,3953	0,101
акізітивні	0,9259	-0,2093	0,315

Як видно з таблиці 2.2, не встановлено значущих розбіжностей між виокремленими групами за параметрами емоційної спрямованості, а саме: альтруїстичні емоції (0,536), комунікативні емоції (0,245), глоричні емоції (0,356), праксичні емоції (0,140), пугністичні емоції (0,132), романтичні емоції (0,750), гностичні емоції (0,129), естетичні емоції (0,344), гедоністичні емоції (0,101) та акізітивні емоції (0,315). Тобто, статистично значущих відмінностей між «кіберсталкерами» та «звичайними користувачами» не існує. Оскільки емоційна спрямованість – це суб’єктивна глибинна організмична «програма», що формується в момент «контакту зі світом» і впливає на побудову поведінки, а також є різновидом установки індивіда по відношенню до світу, зумовлює його активну поведінку, то можемо сказати, що за цим параметром не існує відмінностей, а отже, користувачі мережі

Інтернет рівною мірою схильні до пошуку та прояву емоцій, які не тільки запускають активність мисленевих процесів, а й входять в їхню структуру, виконуючи при цьому евристичну роль (творчого пошуку та знаходження рішень) або гедоністичне задоволення.

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети і поставлених завдань у роботі, присвяченій дослідженню індивідуально-психологічних особливостей осіб-сталкерів в умовах кіберреальності, розглянуті теоретичні підходи до дослідження структури, складових поведінки та властивостей особистості таких як прагнення до контролю, маячні ідеї або паранояльні схильності.

Визначено дефініцію «кіберсталкінгу» як особливої форми діяльності, що характеризується переслідуванням чи домаганням людини в мережі Інтернет. В роботі зазначено різні види поведінки онлайн-переслідування, до яких можна віднести наступні дії: моніторинг, відстеження без згоди, умисне пошкодження даних, створення фейкових профілів під ім'ям жертви, помилкові звинувачення, розповсюдження чуток, залякування людини і т.д.

У результаті емпіричної роботи під час дослідження було встановлено, що існують певні особистісні якості, пов'язані із виникненням схильностей до кіберсталкінгу як специфічної форми поведінки, можемо зазначити наступне:

1) кіберсталкери мають високі показники емоційної нестабільності, а отже, можна стверджувати, що для таких осіб властивими є імпульсивна неконтрольована поведінка, знижена відповідальність за власні дії, знижена стресостійкість, занижена самооцінка та образливість;

2) особистісні чинники можуть виступати превалюючими предикторами у формуванні та визначенні рівня схильності до кіберсталкінгу;

3) знання про існування зв'язку та особистісного зумовлення даного феномену дає змогу говорити про побудову можливої особистісної моделі кіберсталкерів із метою подальшого аналізу причин виникнення схильностей до кіберпереслідування, розроблення програм попередження протиправних дій, корекційних програм тощо.

Перспективами подальших досліджень можуть бути вивчення психологічних особливостей кіберсталкерів у контексті соціокультурних факторів, що впливають на виникнення та формування означеного явища; дослідження тенденцій видозмін форм та стратегій Інтернет переслідування; розробка методологічного інструментарію з метою більш глибокої діагностики інтраперсональних та інтерперсональних варіантів прояву означеного феномену. Особливого значення має набути фахова робота щодо розробки ефективних способів превенції кіберсталкінгу і доказових методів втручання для зменшення негативних наслідків цього явища, апробація та застосування програм профілактики онлайн-харасменту в Інтернет середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adam A. Cyberstalking and internet pornography: Gender and the gaze / A. Adam // *Ethics and Information Technology*. – 2002. – № 4. – pp. 133-142.
2. Akers R.L. Self-control as a general theory of crime / R.L. Akers // *Journal of Quantitative Criminology*. – 1991. – № 7. – pp. 201-211.
3. Barkan E. *Criminology: A Sociological Understanding* / E. Barkan. – Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2005. – 651 p.
4. Bocij P. Seven fallacies about cyber stalking / P. Bocij, L. McFarlane // *Prison Service Journal*. – 2003. – № 149. – pp. 37-42.
5. Boon J. *Stalking and Psychosexual Obsession: Psychological Perspectives for Prevention, Policing and Treatment* / J. Boon, L. Sheridan. – New York: John Wiley & Sons, 2002. – 276 p.
6. Fox K.A. The effects of low self-control and childhood maltreatment on stalking victimization among men and women / K.A. Fox, A.R. Gover, C. Kaukinen // *American Journal of Criminal Justice*. – 2009. – № 34. – pp. 181-197.
7. Gottfredson M.R. *A General Theory of Crime* / M.R. Gottfredson, T. Hirschi. – Stanford: Stanford University Press, 1990. – 297 p.
8. Huttton S. Cyber stalking / S. Huttton, S. Haantz // *National White Collar Crime Center*. – 2003. URL: <http://www.nw3c.org>.
9. Kienlen K.K. *Developmental and social antecedents of stalking* / K.K. Kienlen. – San Diego, CA: Academic Press, 2001. – pp. 51-112.
10. Marcum C.D. Crossing boundaries online in romantic relationships: An exploratory study of the perceptions of impact on partners by cyberstalking offenders / C.D. Marcum, G.E. Higgins, J. Nicholson // *Deviant Behavior*. – 2017. – № 39. – pp. 716-731.
11. McFarlane L. An exploration of predatory behaviour in cyberspace: Towards a typology of cyberstalkers/ L. McFarlane, P. Bocij // *First Monday*. –

2003. URL: https://www.researchgate.net/publication/220167750_An_exploration_of_predatory_behaviour_in_cyberspace_Towards_a_typology_of_cyberstalkers.

12. Meloy J.R. Stalking (obsessional following): A review of some preliminary studies / J.R. Meloy // *Aggression and Violent Behavior*. – 1996. – № 1. – pp. 147-162.

13. Meloy J. R. *The Psychology of Stalking* / J. R. Meloy // Academy press. – 1998. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780124905603500207>.

14. Online harassment, digital abuse, and cyberstalking in America / A. Lenhart, M. Ybarra, K. Zickuhr, M. Price-Feeney. – 2016. URL: <https://datasociety.net/library/online-harassment-digital-abuse-cyberstalking/>

15. Petrocelli J. Cyber stalking / J. Petrocelli // *Law & Order*. – 2005. – № 53. – pp. 56-58.

16. Petrocelli J. Patrol Response to Stalking / J. Petrocelli // *Police*. – 2007. – pp. 22-23.

17. Reno J. 1999 report on cyber stalking: A new challenge for law enforcement and industry / J. Reno // United States Department of Justice. – 1999. URL: <https://www.ojp.gov/library/abstracts/cyberstalking-new-challenge-law-enforcement-and-industry-report-attorney-general>

18. Siponen M. Neutralization: New insights into the problem of employee information systems security policy violations / M. Siponen, A. Vance // *MIS Quarterly*. – 2010. – № 34. – pp. 487-502.

19. Spitzberg B. Forlorn love: Attachment styles, love styles, loneliness, and obsessional thinking as predictors of obsessive relational intrusion / B. Spitzberg // National Communication Association Conference. – 2000. – pp. 24.

20. Stiff C. The Dark Triad and Facebook Surveillance: How Machiavellianism, Psychopathy, But Not Narcissism Predict Using Facebook To Spy On Others. URL: https://www.researchgate.net/publication/330219579_The_D

ark_Triad_and_Facebook_Surveillance_How_Machiavellianism_Psychopathy_But_Not_Narcissism_Predict_Using_Facebook_To_Spy_On_Others.

21. Study of stalkers / P. Mullen, M. Pathé, R. Purcell, G. Stuart // The American Journal of Psychiatry. – 1999. – № 156. URL: https://www.researchgate.net/publication/12850113_Study_of_Stalkers

22. Sykes G.M. Techniques of neutralization: A theory of delinquency / G.M. Sykes, D. Matza // American Sociological Review. – 1957. – № 22. – pp. 664-670.

23. The malevolent side of human nature: A meta-analysis and critical review of the literature on the dark triad (narcissism, Machiavellianism, and psychopathy / P. Muris, H. Merckelbach, H. Otgaar, E. Meijer // Perspectives on Psychological Science. – 2017. – № 12. – pp. 183-204.

24. Threatening or otherwise inappropriate letters to Hollywood celebrities / P.E. Dietz, D.B. Matthews, C. Van Duyne // Journal of Forensic Sciences. – 1991. – № 36. – pp. 185-209.

25. Understanding and Predicting Cyberstalking in Social Media: Integrating Theoretical Perspectives on Shame, Neutralization, Self-Control, Rational Choice, and Social Learning / P.B. Lowry, J. Zhang, C. Wang та ін. // International Conference on Systems Sciences. – 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/268597303_Understanding_and_predicting_cyberstalking_in_social_media_Integrating_theoretical_perspectives_on_shame_neutralization_self-control_rational_choice_and_social_learning

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

«Інтернет сталкінг»

“ 05 ” 02 _____ 2021 р. № 375-88-042

ДОВІДКА

про впровадження основних результатів дослідження

«Інтернет сталкінг»

«Індивідуально-психологічні особливості осіб-сталкерів в умовах кіберреальності»

в освітній процес у

«Інтернет сталкінг»

Основні положення та результати дослідження

«Інтернет сталкінг»

«Інтернет сталкінг»

впроваджені в

навчальний процес на факультеті психології та спеціальної освіти

«Інтернет сталкінг»

Теоретичні положення дослідження та його емпіричні результати використовуються при викладанні дисципліни «Психологія девіантної поведінки».

Здобутки емпіричного дослідження «Інтернет сталкінг» використовуються студентами факультету психології та спеціальної освіти при підготовці курсових та дипломних робіт.

Проректор
з науково-педагогічної роботи

Декан
факультету психології
та спеціальної освіти

Виконавець:
зав. кафедри загальної психології
та патопсихології

«Інтернет сталкінг»

ISSN 2522-1876

VISNYK
OF THE LVIV
UNIVERSITY

Series Psychological sciences

Issue 6

Published 2 issues per year

Ivan Franko
National University of Lviv

ВІСНИК
ЛЬВІВСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

Серія психологічні науки

Випуск 6

Виходить 2 рази на рік

Львівський національний
університет імені Івана Франка

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

ЗМІСТ

<i>Вадим Барко, Володимир Остапович.</i> Психологічно-правові особливості службової діяльності поліцейських патрульної поліції.....	3
<i>Наталія Берегова, Павло Федорчук.</i> Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини.....	10
«Інтернет сталкінг» а. Психологічні особливості осіб, схильних до Інтернет-сталкінгу.....	16
<i>Олена Василевська, Лариса Дворніченко.</i> Казкотерапія як засіб психологічної роботи з різними віковими категоріями.....	24
<i>Олена Волошок.</i> Екологічна свідомість студентської молоді та шляхи її формування.....	32
<i>Ксенія Гавриловська, Діана Щербач.</i> Особливості політичної свідомості молодих вірян.....	38
<i>Олександр Галкін.</i> Глибинні мотиви в когнітивній моделі.....	44
<i>Юрій Горбенко.</i> Особливості рефлексивного управління інформаційним суспільством.....	49
<i>Світлана Дорофей.</i> Психолого-педагогічні умови подолання страхів і тривожності у дітей молодшого шкільного віку в умовах пандемії.....	56
<i>Михайло Жилін.</i> Аналіз ідентичності з погляду індивідуалістичної та соціальної психології.....	63
<i>Тетяна Іванова.</i> Тривога як психологічний феномен.....	72
<i>Людмила Іванцев, Наталія Іванцев.</i> Фрустраційна толерантність як показник особистісної стійкості студентів у процесі подолання кризи адаптації до навчання.....	79
<i>Ольга Кузнецова.</i> Формування комунікативного досвіду молодого фахівця: інструменти та технології.....	86
<i>Тетяна Мандзик, Дмитрій Сіварт.</i> Психологічні особливості підлітків у зв'язку з їхніми екологічними орієнтаціями.....	93
<i>Юлія Мартинюк.</i> Особливості виховання як чинник формування уподобань стилів у живописі.....	100
<i>Вікторія Свідовська.</i> Адиктивна поведінка підлітків як проблема наукового дослідження.....	108
<i>Олена Тирон.</i> Психолінгвістичні особливості формування словесно-логічного мислення сучасного інженера.....	115
<i>Христина Турецька.</i> Психоаналітична модель політичної активності.....	122
<i>Марина Фоміна.</i> Механізми психологічного захисту студентів.....	129

УДК 159.9:004.8

DOI <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-3>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ, СХИЛЬНИХ ДО ІНТЕРНЕТ-СТАЛКІНГУ

«Інтернет сталкінг»

Статтю присвячено дослідженню психологічних особливостей осіб, які схильні до Інтернет-сталкінгу. Негативні тенденції зростання та впливу кіберсталкінгу на суспільство викликають широку зацікавленість у різних міждисциплінарних дослідженнях, передусім в аналізі етичних та моральних аспектів, а вже потім – правових.

У статті розглянуто відомості з проблеми кіберсталкінгу як форми традиційного сталкінгу, травлі, меіабулінгу, доксингу через онлайн-канали, такі як соціальні медіа, форуми або електронна пошта. Розширено теоретичні підходи до дослідження етіології, структури та властивостей особистості (прагнення до контролю, низька самооцінка, триада ворожості, порушення ментального здоров'я та ін.), особливостей та типології специфічних поведінкових реакцій.

Виокремлено загальне визначення кіберсталкінгу як особливої форми діяльності, що характеризується переслідуванням або домаганням людини через мережу Інтернет, а до поведінкових проявів онлайн-переслідування можна віднести такі дії: моніторинг, відстеження без згоди, умисне пошкодження даних, створення фейкових профілів під ім'ям жертви, помилкові звинувачення, розповсюдження чуток, залякування людини та ін.

У пілотажному дослідженні прийняли участь 70 осіб (31 – чоловіки та 39 – жінки) віком від 15 до 45 років. Установлено, що 39% досліджуваних мають схильність до кіберсталкінгу, при цьому їхню діяльність можна віднести до таємного кіберсталкінгу, а 61% – звичайні користувачі Інтернету.

У результаті проведеного емпіричного дослідження встановлено, що єдиною розбіжністю серед особистісних рис, притаманних групам «кіберсталкерів» та «звичайних користувачів», є високий рівень нейротизму саме у кіберсталкерів. Відмінностей у прояві емоційної спрямованості серед «кіберсталкерів» та «звичайних користувачів» не існує.

Існування особистісного зумовлення даного феномену дає змогу говорити про побудову можливої особистісної структури кіберсталкерів із метою подальшого аналізу причин виникнення схильностей до кіберпереслідування та розроблення програм попередження противоправних дій.

Ключові слова: кіберсталкінг, особистість, Інтернет, харасмент, переслідування.

Постановка наукової проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства інформаційний простір набув неабияких обертів: вихід у мережу доступний практично в кожному куточку світу, швидкість інформаційного потоку збільшується з кожним роком. Окрім пізнавальної та розважальної функцій, Інтернет надав людям безмежне поле як для комунікації, так і можливостей для поліпшенні якості життя, проте Інтернет з його можливостями

має й інший бік, який став провідним шляхом до підвищення рівня злочинності, зокрема появи такого явища, як кіберсталкінг.

Кіберсталкінг – особлива форма діяльності, що характеризується переслідуванням або домаганням людини через мережу Інтернет. Кіберсталкінг й кібербулінг – відносно нові явища сучасної дійсності, злочини, вчинені в мережі, підлягають кримінальній відповідальності, проте в Україні не має чинного законодавства щодо кіберсталкінгу на відміну від інших держав. Так, наприклад, у США, майже в кожному штаті є механізм контролю захисту користувачів від онлайн-переслідувань. Останнім часом усе активніше з'являються ситуації порушення прав та свобод людини в мережі через анонімність кіберсталкерів та складність фіксації їх місця знаходження. Як наслідок, особливостями онлайн-переслідувань стають порушення свободи, кордонів особистості, її приватності та моральності вчинку. У дослідженнях, що стосувалися кіберзлочинства, поведінка сталкерів пояснювалася з різноманітних боків, проте характерні якості кіберсталкерів досі залишаються до кінця не визначеними. Разом із тим необхідно систематично досліджувати цей феномен та випадки прояву такої форми переслідування з метою забезпечення безпечного користування інформаційним простором і більш ефективної профілактики онлайн-переслідувань. Отже, наявна соціальна значущість та недостатня розробленість зазначеної проблеми зумовили тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як і переважна більшість нових наукових термінів, що існують у психології, поняття «кіберсталкінг» має зарубіжне коріння. Саме там і зосереджено основну масу наукових робіт із зазначеної теми. Проте підходи до інтерпретування та розуміння поняття «кіберсталкінг» мають еkleктичний характер, оскільки кожен дослідник, надаючи визначення вказаному поняттю, висвітлює лише певний його аспект, який безпосередньо стосується поля його наукового інтересу. Незважаючи на десятиліття видатних кримінологічних досліджень, ще й досі немає стислого загальноприйнятого визначення традиційної форми переслідування, що погіршує ситуацію вивчення саме Інтернет-переслідувань [2].

Вчені (C.D. Marcum, G.E. Higgins & J. Nicholson, 2017) вважають переслідування окремою або уніфікованою формою поведінки [6; 9]. Термін «кіберсталкінг» походить від розуміння традиційного сталкінгу і зазвичай відноситься до переслідування, яке відбувається в Інтернеті, тому в межах даного дослідження під поняттям «кіберсталкінг» варто розуміти особливу форму діяльності, що характеризується переслідуванням або домаганням людини через мережу Інтернет.

У цілому можна сказати, що тематика кіберсталкінгу є актуальною не лише для психологічної галузі. Серед існуючих теорій є багато припущень, які були запозичені з кримінології, економіки, соціології. Формування теорії онлайн-переслідувань пов'язане передусім із поведінкою кіберсталкерів. Також це стосується й створення різноманітних типологій, що базуються саме на характерних діях переслідувачів.

Дослідження щодо психологічних особливостей кіберсталкерів лише починають з'являтися у науковій літературі, що зумовлено новизною самого поняття «кіберсталкінг» у межах психології науки. Якщо прийняти точку зору вчених, які вважають, що сутність традиційного сталкінгу майже однакова з кіберсталкінгом [1], то психологічні особливості осіб, схильних до переслідування, були предметом дослідження J.R. Meloy (1996) [7]. У своїй роботі вчений намагався структурувати різні думки щодо внутрішньопсихічного функціонування сталкерів. Найпоширенішою теорією він визнає психодинамічну, що зосереджується на підгрупі з нав'язливою поведінкою. Головною особливістю психодинамічної теорії є акцент на інтенсивній нарцисичній реакції, відмові та втраті у поєднанні із захисними механізмами (проекція, девальвація, проекційна ідентифікація).

Вважається, що сталкери захищають себе від сильного почуття приниження, сорому та суму за допомогою нарцисичної люті, під час якої вони починають знецінювати та карати об'єкт любові для підтримки зв'язку з фантазією [7].

Таким чином, переслідувачі не можуть адекватно опрацювати травматичну втрату об'єкта і, як наслідок, не можуть рухатися далі до створення нових контактів, а тому вони «застрягають» у власних агресивних фантазіях. Декілька авторів припустили, що патологія прив'язаності лежить в основі порушеної поведінки. Зокрема, J.R. Meloy (1998) сформулював приблизну модель розгортання форм поведінки, що пов'язана з переслідуванням [8]. Деякі свідчення, які пояснюють цю теорію, були взяті з вивчення дитячих історій та життєвих обставин сталкерів, які були безпосередньо до епізодів переслідування. Наприклад, у роботах К.К. Kienlen (1998) було встановлено, що в дитинстві у більшій частини сталкерів мав місце травматичний досвід, який пов'язаний із розривом відносин (утрата опікуна тощо) [5]. Проте, незважаючи на значні зусилля дослідників, існуючих доказів недостатньо для надання опису й диференціації особистісних якостей осіб, які мають схильність до сталкінгу, та прогнозування майбутніх випадків переслідувань [14].

Найбільш масштабними результатами з означеної проблематики можна вважати дослідження традиційних сталкерів Paul E. Mullen з колегами (1999), у якому взяли участь 145 досліджуваних, що дало змогу виділити психологічні особливості різних типів сталкерів. Установлено, що більшість зневажених сталкерів (завичай переслідують колишніх партнерів та знайомих) має недоліки особистості та неадекватну самооцінку, які в подальшому проявляються у нездатності усвідомити та пережити розрив відносин. Сталкери, які шукають близьких відносин, нерідко страждають на психічні розлади із синдромом еротоманії, на початку переслідувань характеризуються відособленістю та високим рівнем фантазування, що нерідко підкріплює ідеалізацію образу жертви. Неспроможні шанувальники часто мають маячні ідеї щодо доленосного призначення жертви, спостерігається розумова обмеженість. Злопам'ятливі сталкери добре розуміють свій негативний вплив на жертву, а тому їхня поведінка підкріплюється задоволенням від почуттів контролю та влади. Нерідко злопам'ятливі сталкери вважають себе за жертву, виправдовують свої дії уявною ідеєю боротьби за справедливість, більша частина цього типу має розлади за паранояльним типом [12].

В. Spitzberg у поясненні емоційного механізму кіберсталкінгу вказував на домінування двох типів негативних емоцій: сорому і гніву [10]. Гнів може бути каталізатором, що спонукає людину до помсти. Через те, що більшість онлайн-переслідувань порушує соціальні норми, кіберсталкер може відчувати сором як до, так і після самого факту переслідування, а також, можливо, через реалізований гнів.

Як уважає низка вчених (B.W. Reynolds, H.T. Tavani, C. Wang), повторюваною емоцією для сталкерів є насторожене відношення до світу й людей, що можна поєднати в загальне почуття ворожості, яке проявляється в особливому настрої і стані, тобто в емоціях гніву, відрази та презирства з типовими для них переживаннями та експресією, і, як наслідок, можлива реалізація поведінки-переслідування.

Як зазначає О.Б. Єгорова (2013), ворожість може виникати у «застрягаючих осіб» через їх надмірне честолюбство, надмірні ревності та заздрощі, комплекс Каїна (Е. Фромм), бажання властолюбства, мстивості у осіб у ситуації гострого лиха, дітей із низьким рівнем духовних цінностей, із досвідом жорстокого відношення в родині (Р. Комер) або за її межами (діти-сироти), у соматично хворих осіб або у психопатологічних осіб, хворих на шизофренію.

Ч. Спілбергер вказує на існування самостійного синдрому ворожості особистості: ворожість – агресія – гнів. На думку вченого, ворожість виступає особистісною рисою,

яка виражає настанови і мотивує та сприяє прояву гніву, особливо у сталкерів. На підтвердження вищезазначеному варто наголосити, що поєднання розуму, відчуття, волі (тріада Тетенса) розкриває загальне поєднання когнітивного, емоційного і поведінкового (вольового) компонентів психіки у реалізації будь-якої поведінки, зокрема й переслідування. У цьому разі ворожість відповідає когнітивному компоненту, гнів – емоційному, агресія – поведінковому.

К.А. Fox, А.Р. Gover, С. Kaukinen із колегами (2009) у теорії самоконтролю під час опису переслідування припустили, що низький рівень самоконтролю пов'язаний із поведінкою переслідувачів й віктимізацією, причому подібний зв'язок був значущим тільки серед жінок [3].

Т.Т. Holt та А.М. Bossler (2008) у межах теорії рутинної діяльності виявили, що участь окремих осіб або однолітків у переслідуваннях підвищує ризик прояву комп'ютерних злочинів, загальної віктимізації та аномалій [4].

На сучасному етапі теоретичних досліджень особистості кіберсталкерів окреслюється новий напрям. Зокрема, Ch. Stiff (2018) досліджує та аналізує роль «темної тріади» в мережі Facebook [11]. Згідно з результатами дослідження, маківеалізм пов'язаний із діями поширення чуток та особистих даних у мережі [11]. У психопатів поведінка стеження на Facebook виявилася пов'язаною зі зменшенням невизначеності щодо певного користувача. Збирання особистої інформації іншої людини без її відома для осіб із психопатією може мати також і розважальний характер. Люди, які мають високий рівень психопатії, зазвичай насолоджуються відчуттям сили та контролю над іншими [13]. Нарцисизм не виявив ніякого зв'язку з кіберсталкінгом, що підтверджує думку стосовно того, що нарциси прагнуть уваги інших до себе [11].

Отже, виходячи з теоретичного аналізу, варто зазначити, що психологічні особливості кіберсталкерів можуть бути схожі з традиційними формами переслідувачами, тобто кіберсталкери схильні до дій, що детерміновані потягом до влади та контролю, зумовлені високим рівнем тривожності та неадекватної самооцінки, виражаються також у середньому та вище показниках IQ, розвинутих навичках роботи з комп'ютером тощо [15].

Висвітлені вище теоретичні факти підштовхнули нас до пошуку інтегрованих підходів до дослідження особливостей осіб, схильних до кіберсталкінгу, а тому мета статті полягає у розкритті сутності цього явища та дослідженні психологічних особливостей осіб, схильних до Інтернет-сталкінгу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для проведення пілотажного дослідження було залучено групу із 70 осіб (31 – чоловіки та 39 – жінки) віком від 15 до 45 років. Під час дослідження були використані такі психодіагностичні методи дослідження: «Велика п'ятірка» Р. МакКрає – П. Коста (5PFQ) (в адаптації А.Б. Хромова, 1999), «Емоційна спрямованість» Б.І. Додонова (1978), авторська анкета на виявлення особливостей прояву та схильності до кіберсталкінгу, а саме: визначення залежності від соціальних мереж; моніторинг сторінок певних користувачів; пошук, збереження та поширення особистої інформації певних користувачів; залякування, переслідування або шаптажування певних користувачів. Математико-статистична обробка даних здійснювалася за допомогою коефіцієнта кореляції r-Пірсона в пакеті IBM SPSS Statistics 23.0.

Проаналізовані результати за авторською анкетною дали змогу встановити, що 39% досліджуваних мають схильність до кіберсталкінгу, при цьому їхню діяльність можна віднести до таємного кіберсталкінгу, тоді як 61% – звичайні користувачі Інтернету. Наступним кроком було дослідження існування специфічних особистісних рис, притаманних групам «кіберсталкерів» та «звичайних користувачів».

Таблиця 1

**Розбіжності між досліджуваними за параметром особистісних якостей
за методикою 5PFQ**

<i>Особистісні властивості</i>	<i>Середні показники досліджуваних</i>		<i>Показники непараметричного критерію Манна-Уїтні</i>
	<i>Кіберсталкери</i>	<i>Звичайні користувачі</i>	
екстраверсія	45,1111	47,9070	0,231
доброзичливість	50,9630	51,1395	0,933
сумлінність	43,5185	47,9767	0,104
нейротизм	58,8519	49,9070	0,004**
відкритість новому досвіду	58,2593	56,8372	0,456

Як видно з таблиці, встановлено значущі розбіжності між групами за параметром «нейротизм», а саме: у групі кіберсталкерів даний показник статистично вищий ($U=0,004$, $p \leq 0,05$). Проте не було встановлено значущих відмінностей між групами за показниками «екстраверсія» (0,231), «доброзичливість» (0,933), «сумлінність» (0,104) та «відкритість новому досвіду» (0,456).

Наявність високого рівня нейротизму у кіберсталкерів може свідчити про таке: особи, схильні до кіберсталкінгу, не здатні контролювати власні емоції та імпульсивні потяги. Поведінка характеризується зниженим відчуттям відповідальності. Скоріше за все, наявні прояви ескапізму, такі люди відчувають, що нездатні витримувати життєві труднощі, їхні дії підпорядковані ситуативним чинникам, при цьому почуття тривоги й розгубленості, ймовірно, переважають у разі неприємностей, отже, люди легко піддаються відчаю.

Відсутність розбіжностей за параметром екстраверсії може бути пояснена тим, що кількість досліджуваних інтровертів у вибірці в середньому переважає над екстравертами. Скоріш за все, схильність до кіберсталкінгу в інтровертів проявляється через те, що вони надають перевагу абстрактним ідеям, а не реальній дійсності. Абстрактні ідеї у цьому разі перетворюються на діяльність в Інтернеті. Інтроверти менш схильні до активного спілкування, тому спостереження за іншими у мережі може замінити реальні комунікації з оточуючими. Схильність до теоретичних видів діяльності може пояснювати накопичення інформації про різних людей, яку інтроверти можуть знайти у мережі. Екстраверти, своєю чергою, характеризуються широким колом знайомих та імпульсивністю. Тоді можна припустити, що низький рівень контролю своїх почуттів іноді негативно впливає на відносини з оточуючими. Ймовірно, під час сварок або після розриву контактів зі знайомими або друзями екстраверти можуть проявляти зацікавленість до їхнього життя. Інтерес задовольняється спостереженням у соціальних мережах.

Показники за фактором доброзичливості також статистично не відрізняються в обох групах: ймовірно, відособлені люди більш схильні до утримання дистанції під час взаємодії з оточуючими, а тому під час спілкування з людьми вони зазнають труднощів; скоріше за все, така модель поведінки призводить до спостереження за іншими в Інтернеті. Особи, які мають високі показники прив'язаності, можуть проявляти схильність до кіберсталкінгу через те, що для них характерною є потреба бути серед людей. Ймовірно, високий рівень емпатії та відповідальності за інших в деяких випадках може проявлятися у моніторингу соціальних мереж для більшої обізнаності життям близьких та знайомих.

Відсутність значущих розбіжностей за сумлінністю можна пояснити тим, що імпульсивні люди, ймовірно, не відчувають межі особистого простору інших,

а це підштовхує їх на моніторинг та пошук особистих даних людей в Інтернеті. Через низький самоконтроль таким особам важко досягати мети, отже, вони можуть удаватися до порівняння свого життя з іншими людьми за допомогою соціальних мереж. Високий рівень відповідальності та дотримання моральних принципів у деяких випадках не дає їм змоги висловлювати зацікавленість до певного користувача у відкритій формі, тому люди, для яких властивим є самоконтроль, можуть мати схильність до таємного стеження у мережі.

Результати відкритості новому досвіду не виявили розбіжностей, скоріше за все, через те, що люди з високими показниками експресивності схильні до вираженої зацікавленості різними боками життя, тому така потреба відображається у надмірному інтересі до певних осіб, пошуку та збереження особистої інформації цих користувачів. Також експресивні люди часто не відрізняють реальність від уяви, що впливає на їхнє сприйняття себе та інших. Інформація, яка була отримана із соціальних мереж, може бути невірно інтерпретована, тому процес спостереження перетворюється на побудову ілюзій та здогадок відносно якогось певного користувача. Практичні особи негативно ставляться до змін у житті та шукають надійності у своєму оточенні. Припускаємо, що за розриву контакту з близькими людям із високим рівнем практичності складно до цього адаптуватися й вони, ймовірно, припускаються до стеження за колишніми близькими у соціальних мережах.

Наступним кроком було встановлення існування відмінностей за формою емоційної спрямованості серед «кіберсталкерів» та «звичайних користувачів».

Таблиця 2

Розбіжності між досліджуваними за параметром емоційної спрямованості за методикою Б.І. Додонова

<i>Особистісні властивості</i>	<i>Середні показники досліджуваних</i>		<i>Показники непараметричного критерію Манна-Уїтні</i>
	<i>Кіберсталкери</i>	<i>Звичайні користувачі</i>	
альтруїстичні	4,0741	3,5116	0,536
комунікативні	4,6667	3,6512	0,245
глоричні	1,8519	2,6512	0,356
практичні	4,1481	5,3953	0,140
пугністичні	0,3333	1,7674	0,132
романтичні	4,8889	5,1860	0,750
гностичні	4,0741	5,4419	0,129
естетичні	5,8889	4,8837	0,344
гедоністичні	5,6667	4,3953	0,101

Виявлено, що значущих розбіжностей між групами за змінними, які характеризують емоційну спрямованість, не встановлено, тобто не існує відмінностей між «кіберсталкерами» та «звичайними користувачами». Оскільки емоційна спрямованість – це суб'єктивна глибинна організмична «програма», що формується в момент «контакту зі світом» і впливає на побудову поведінки, а також є різновидом установки індивіда по відношенню до світу, зумовлює його активну поведінку, то можемо сказати, що за цим параметром не існує відмінностей, а отже, користувачі мережі Інтернет рівною мірою схильні до пошуку та прояву емоцій, які не тільки запускають активність мисленевих процесів, а й входять в їхню структуру, виконуючи при цьому евристичну роль (творчого пошуку та знаходження рішень) або гедоністичне задоволення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень із цього напрямку. Аналізуючи сказане вище, можна зазначити, що:

1) кіберсталкери мають високі показники емоційної нестабільності, а отже, можна ствержувати, що для таких осіб властивими є імпульсивна неконтрольована поведінка, знижена відповідальність за власні дії, знижена стресостійкість, занижена самооцінка та образливість;

2) особистісні чинники можуть виступати превалюючими предикторами у формуванні та визначенні рівня схильності до кіберсталкінгу;

3) знання про існування зв'язку та особистісного зумовлення даного феномену дає змогу говорити про побудову можливої особистісної моделі кіберсталкерів із метою подальшого аналізу причин виникнення схильностей до кіберпереслідування, розроблення програм попередження протиправних дій, корекційних програм тощо.

Перспектива подальших досліджень убачається у вивченні психологічних особливостей кіберсталкерів у більш широкому спектрі соціокультурних чинників, що впливають на формування явища, розширенні вибірки респондентів та вдосконаленні методологічного інструментарю.

Список використаної літератури

1. Adam A. Cyberstalking and internet pornography : Gender and the gaze. *Ethics and Information Technology*. 2002. № 4. P. 133–142.
2. Bocij P. Seven fallacies about cyber stalking. *Prison Service Journal*. 2003. № 149. P. 37–42.
3. Fox K.A. The effects of low self-control and childhood maltreatment on stalking victimization among men and women. *American Journal of Criminal Justice*. 2009. № 34. P. 181–197.
4. Holt T.J. Examining the applicability of lifestyle-routine activities theory for cybercrime victimization. *Deviant Behavior*. 2008. № 30. P. 1–25.
5. Kienlen K.K. Developmental and social antecedents of stalking. San Diego, CA : Academic Press, 2001. P. 51–112.
6. Marcum C.D. Crossing boundaries online in romantic relationships: An exploratory study of the perceptions of impact on partners by cyberstalking offenders. *Deviant Behavior*. 2017. № 39. P. 716–731.
7. Meloy J.R. Stalking (obsessional following): A review of some preliminary studies. *Aggression and Violent Behavior*. 1996. № 1. P. 147–162.
8. Meloy J.R. The Psychology of Stalking. Academy press, 1998. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780124905603500207>.
9. Mullen P., Pathé M., Purcell R., Stuart G. Study of stalkers. *The American Journal of Psychiatry*. 1999. № 156.
10. Muris P., Merckelbach H., Otgaar H., Meijer E. The malevolent side of human nature: A meta-analysis and critical review of the literature on the dark triad (narcissism, Machiavellianism, and psychopathy). *Perspectives on Psychological Science*. 2017. № 12. P. 183–204.
11. Reno J. 1999 report on cyberstalking: A new challenge for law enforcement and industry. *United States Department of Justice*. 1999. URL: <http://www.usdoj.gov/criminal/cybercrime/cyberstalking.htm>.
12. Spitzberg B. Forlorn love: Attachment styles, love styles, loneliness, and obsessional thinking as predictors of obsessive relational intrusion. *National Communication Association*. 2000. № 1. P. 24.
13. Stiff C. The Dark Triad and Facebook Surveillance: How Machiavellianism, Psychopathy, But Not Narcissism Predict Using Facebook To Spy On Others. URL: https://www.researchgate.net/publication/330219579_The_Dark_Triad_and_Facebook_Surveillance_How_Machiavellianism_Psychopathy_But_Not_Narcissism_Predict_Using_Facebook_To_Spy_On_Others.